

مسئولیت مدنی و کیفری کادر درمانی در بیمارستان

مؤلفان :
میلاذ حسین تبار
الهه کریمی

ویراستار
سونیا چقا میرزا

انتشارات قانون یار

۱۳۹۵

فهرست مطالب

۷	فصل اول.....
۷	شناخت و گستره انواع مسئولیت.....
۳۳	فصل دوم.....
۳۳	بررسی مسئولیت مدنی و کیفری پزشک.....
۹۹	فصل سوم.....
۹۹	شمایی از مسئولیت مدنی و کیفری پرستار.....
۱۲۳	فصل چهارم.....
۱۲۳	حدود مسئولیت مدنی بیمارستان در برابر بیمار.....
۱۷۱	منابع و مآخذ.....

فصل اول

شناخت و گستره انواع مسئولیت

بخش اول: تعریف مسئولیت و انواع آن:

مسئولیت عبارتست از وضعیت و شرایطی است که شخص را مطابق قانون در مقابل فعل یا ترک فعل پاسخگو قرار می دهد این پاسخگویی ممکن است حاصل فعل یا ترک فعل ناشی از نقض قوانین موضوعه کیفری یا تخلف از قرارداد (اعم از مکتوب یا غیر مکتوب) و یا تخطی از موازین و مقررات حرفه ای و صنفی باشد. پزشک ممکن است بلحاظ رفتار معینی) و یا تخطی از موازین و مقررات حرفه ای و صنفی باشد. پزشک ممکن است بلحاظ رفتار معینی تنها مواجه با یکی از انواع مسئولیتها (کیفری- مدنی- انتظامی) شود و یا تا جایی که همان رفتار او در معرض جمیع این مسئولیتها قرار دهد. بطور مثال پزشکی که در صدور جواز دفن رعایت دستورالعمل ها و ترتیبات محینه را نمی کند بدون شک از جهت تخلف از آن نظامات تنها از نظر انتظامی مسئول است اما پزشکی که بی توجه به مصوبه ۵۵/۱۰/۶ هیأت مدیره نظام پزشکی به جراحی مهمی نظیر عمل جراحی که مستلزم بیهوشی عمومی باشد در مطب خود مبادرت می کند در صورت حصول هرگونه ضایعه ای می تواند موجب تعقیب کیفری تحت عنوان ایراد صدمه غیر عمدی در اثر بی مبالاتی و مسئولیت مدنی از حیث ایجاد ضرر و زیان مادی (دارو و درمان ...) علاوه بر دیه و مسئولیت انتظامی از جهت تخلف و زیر پا گذاشتن نظامات مربوط به ممنوعیت این نوع اعمال در مطب قرار گیرد. نظر به اینکه تنها مسئله مسئولیت کیفری پزشک در حوصله این مقاله است توجه به این مطلب ضرورت دارد که جز اشخاصی که بلحاظ وضع دماغی و روحی و اهلیت خود از مسئولیت کیفری مبری هستند مانند اطفال و یا اشخاصی که در حال ارتکاب جرم به جنون مبتلا دارند و نیز اشخاصی که تحت اجبار یا اکراه (بنحوی که عادتاً تحمل آن ممکن نمی باشد) و یا بواسطه اضطراب مرتکب جرم می شوند یا اعمالی که واجد مجازات می باشند ولی ارتکاب آنها تحت شرایط معنی جرم نیست و مرتکبین آنها غیرقابل تعقیب و مجازات می باشند (مواد ۴۹ و بعد قانون مجازات اسلامی) و یا در مواردی که تعقیب امر جزایی و حتی اجرای مجازاتی طبق قانون شروع شده می تواند موقوف شود (ماده ۶ قانون آئین دادرسی کیفری دادگاه عمومی و انقلاب) اصولاً هر شخصی در قبال رفتار خود مسئول است.

موارد زوال مسئولیت کیفری و معافیت از مجازات و مصونیتها در قوانین پیش بینی شده است چه همانطوری که علی الاصول افراد ملت از هر قوم و قبیله ای از همه حقوق انسانی- سیاسی- اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی بطور یکسان از حمایت حقوقی برخوردارند و دولت موظف شده است حقوق همه جانبه افراد و امنیت قضایی عادلانه را برای همه و بطور مساوی تأمین نماید (اصول ۱۹-۲۰ بند ۱۴ اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی) این تساوی حکم می کند هیچ کس جز در مواردی که قانون تعیین کرده است از تعقیب مصون نباشد و مزیتی بر دیگران نداشته باشد. به حکم همین اصل تساوی است که حتی مقام رهبری به عنوان بالاترین مقام نظام در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است (ذیل اصل ۱۰۷ قانون اساسی) و رئیس جمهوری که پس از مقام رهبری عالیتین مقام رسمی کشور است (اصل ۱۱۳) از تعقیب مصون نبوده و در صورت نقص قوانین کیفری بدون هیچگونه امتیازی برحسب نوع جرایم ارتكابی می توانند در دادگاه های عمومی، نظامی، انقلاب مورد محاکمه قرار گیرند. با این همه به لحاظ بعضی منافع و مصالح سیاسی و اجتماعی و جایگاه ویژه بعضی از مشاغل و به منظور تأمین استقلال بعضی طبقات بطور استثنایی و مقطعی و با شرایطی اجازه داده شده است تعقیب کیفری بعضی از اشخاص به رعایت تشریفات از جمله صدور حکم تعلیق و سلب مصونیت قضایی آنها به دادگاه انتظامی موکول گردد (قانون تشکیلات عدلیه) یا نمایندگان مجلس که در مقام ایفای وظایف نمایندگی و اظهارنظر و رأی خود کاملاً آزاد می باشند نمی توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار می کنند یا آرای که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده اند تعقیب و یا توقیف کرد (اصل ۸۶ قانون اساسی و ماده ۷۵ قانون آئین نامه داخلی مجلس مصوب ۷۹) همچنان که نمایندگان سیاسی مقیم در کشور خارجی از تمام مصونیتها و مزایا برخوردارند (قانون مربوط به قرار داد وین درباره روابط سیاسی ۱۳۴۴) و یا وکلای دادگستری که در مقام دفاع از موکلین خود از مصونیتهای قضات باید استفاده نمایند. (تبصره سوم ماده واحده ۱۳۶۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام).

در اینجا ممکن است سوال شود جایگاه معافیت و مصونیت پزشک و صاحبان دیگر حرف پزشکی کجاست. پاسخ این خواهد بود معافیت پزشک از تعقیب کیفری همین است که

چنانچه در اقدامات طبی و درمانی رفتارش موافق موازین فنی و ضوابط علمی باشد صدماتی که در رهگذر این اقدامات به بیمار وارد می‌کند و در تمامیت جسمانی او تصرف می‌کند غیرقابل تعقیب است در حالیکه انجام این اقدامات از ناحیه غیر پزشک جرم و متضمن مسئولیت کیفری و از مصادیق انواع قتل یا ایراد صدمه خواهد بود یا در مواردی که پزشک با رضایت بیمار یا اولیاء یا سرپرستان قانونی آنها مبادرت به عمل جراحی یا طبی مشروعی می‌کند و این اقدام او با ملاحظه اصول علمی و رعایت نظامات دولتی صورت می‌گیرد که در این صورت قابل تعقیب و مجازات نمی‌باشد (بند ۲ ماده ۵۹ قانون مجازات اسلامی) یا مواردی که پزشک قبل از شروع به درمان یا اعمال جراحی از بیمار یا اولیاء او تحصیل برائت می‌کند (ماده ۶۰ همان قانون) به عبارتی به پزشک اجازه داده شده است با توجه به تخصص و صلاحیت بتواند در مقام درمان بیمار را در معرض آسیب قرار دهد در حالیکه این امر حتی با رضایت بیمار توسط اشخاص دیگر جرم و مستوجب مسئولیت است.

بررسی انواع مسئولیت:

مسئولیت قراردادی و خارج از قرارداد:

عبارت است از تعهدی که در نتیجه تخلف از مفاد قرارداد خصوصی برای اشخاص حاصل می‌شود و مسئولیت خارج از قرارداد، عبارت است از این که قرارداد شخصی وجود ندارد در این مورد یک طرف به علت فعل یا ترک فعل به عمد یا به خطا ضرر و زیانی به دیگری می‌زند.

لازمه عدم انجام تعهد در قرارداد طلب خسارت از ناحیه خسارت دیده است و متعهد مسئولیت قراردادی دارد. و عنوان خسارت مذکور نیز عدم انجام تعهد یا تاخیر در انجام تعهد است. در مسئولیت خارج از قرارداد شخص از متعهدهای عمومی و قانونی سرپیچی کرده است و ضرری زده است.

مسئولیت اخلاقی و حقوقی:

مسئولیت اخلاقی عبارت است از مسئولیتی که قانونگذار متعرض آن نشده و تنها ضمانت اجرای درونی و وجدانی دارد فقط وجهه مسئولیت در برابر خدا یا خود انسان یا وجدان اوست

و ضمانت اجرای حقوقی ندارد. مثلاً کسی که شاهد غرق شدن شناگری است با وجود تمکن از کمک، کمک نمی کند در این جا فقط وجدانش شرمسار است و مسئولیت قانونی ندارد در مسئولیت قانونی، انجام فعل و ورود ضرر، شرط تحقق مسئولیت است برخلاف مسئولیت اخلاقی مسئولیت حقوقی آن است که مواردی در قانون احصا شده و ضمانت اجرای قانونی (کیفری و مدنی) دارد در کیفری و مدنی وجهه مشترک آن نقض قرارداد است و می شود از دادگاه مطالبه کرد.

مسئولیت اخلاقی

اخلاق که از آن به حکمت عملی تعبیر می شود مجموعه ای از بایدها و نبایدهاست، آن چه مربوط به ارزش است باید باشد و آن چه در مقابل آن قرار دارد، نباید باشد. اخلاق پایه های فلسفی اصول قانون است و این دو (قانون و اخلاق) با هم وسایل تنظیم روابط افراد با یکدیگرند و چگونگی رفتار آن ها با هم را ساماندهی می کنند. بر این اساس، در بعد مسئولیت هم جنبه ی اخلاقی و هم قانونی آن مطرح می شود. چرا که مسئول بودن عملی حقیقتاً اخلاقی است.

مسئولیت لازمه داشتن اختیار است. انسان آزاد و عاقل از پیامد کارهای خویش آگاه است و در قبال آن مسئول می باشد. از نظر اسلام انسان آزاد و مختار آفریده شده است و حق انتخاب دارد و به واسطه ی اختیار مسئولیت دارد و اگر در دنیا مطابق احکام الهی عمل نماید به فلاح و رستگاری می رسد. از آن جا که دین اسلام یک مکتب غایت گرا و وظیفه گراست و غایت نهایی در کارهای اخلاقی رستگاری و قرب الهی است و در چارچوب فوق اخلاق پزشکی قرار دارد، بنابراین پزشکان و پرستاران مکلف به رعایت تقوی و مسئولیت در قبال خود، خدا و جامعه هستند. این متغیرها می تواند بهترین ضمانت اجرایی اصول و موازین اخلاقی در حرفه ی پزشکی باشد.

با وجود ارتباط نزدیک اخلاق و حقوق در این زمینه، در نظام کنونی بین مسئولیت اخلاقی و مدنی تفاوت وجود دارد که شامل موارد زیر می باشد:

۱- مسئولیت اخلاقی، به معنی شرمساری وجدان و احساس گناه است و بیش تر جنبه‌ی شخصی دارد. از داوری‌های عمومی به دشواری می‌توان قاعده‌ی ثابتی به دست آورد و بر طبق آن از نظر اخلاقی کسی را محکوم و مسئول شناخت. مفهوم این مسئولیت نیز هیچ‌گاه از تقصیر جدا نیست. باید شخصی به کار نکوهیده دست زند تا قابل سرزنش باشد. وانگهی، خدا و وجدان شخص هیچ‌گاه کاری را که با حسن نیت انجام داده است مذمت نمی‌کند و ارزش هر عمل را بر مبنای نیت مرتکب معین می‌سازد (انما الاعمال بالنیات). ولی، مسئولیت مدنی چهره‌ی نوعی و اجتماعی می‌یابد و معیارهای کلی پیدا می‌کند لذا تقصیر نیز از مفهوم اخلاقی خود فاصله می‌گیرد. مثلاً راه یافتن فکر ناشایسته در مغز انسان از نظر اخلاقی ناپسند است. برعکس در جهان حقوق تا فکری جنبه‌ی بیرونی نیابد و در انجام دادن یا خودداری از کاری تجسم پیدا نکند نه خطایی محقق می‌شود و نه مسئولیتی به بار می‌آورد.

۲- در مسئولیت مدنی ورود ضرر شرط تحقق و از ارکان مسئولیت است. لیکن در پیشگاه اخلاق همین که وجدان متأثر و شرمسار شود یا توده‌ی مردم کاری را ناشایسته ببینند، مسئولیت به وجود می‌آید، هرچند که زیانی به دیگری نرسیده باشد.

۳- از نظر ضمانت اجرا نیز، این دو نوع مسئولیت با هم تفاوت کلی دارد: در مسئولیت مدنی، زیان دیده می‌تواند جبران آن را از دادگاه بخواهد و حمایت دولت را جلب کند؛ ولی مسئولیت اخلاقی را نمی‌توان در دادگاه طرح کرد و داوری درباره‌ی آن به دولت و مأموران آن سپرده نشده است.

۴- از نظر قلمرو نیز گاه احکام حقوق و اخلاق متفاوت است، جایی که از خطای ناچیز زیانی بزرگ به بار می‌آید حقوق در مسئول شناختن مرتکب تردید نمی‌کند، در حالی که اخلاق آن را عادلانه نمی‌بیند و تناسب بین درجه‌ی تقصیر و میزان مسئولیت را لازم می‌داند.

مسئولیت از نظر اصطلاح حقوقی (مدنی) عبارت است از تعهد قانونی شخص به رفع ضرری که به دیگری وارد کرده است، خواه این ضرر ناشی از تقصیر خود وی باشد یا ناشی از فعالیت او شده باشد؛ در (فقه) برای همین معنی لفظ ضمان را به کار برده‌اند و معنی آن هر نوع مسئولیت اعم از مسئولیت مالی و مسئولیت کیفری است. مسئولیت مدنی عبارت است از

مسئولیت در مقام خسارتی که شخص (یا کسی که تحت مراقبت یا اداره شخص است) یا اشیاء تحت حراست وی به دیگری وارد می کند و هم چنین مسئولیت شخص بر اثر تخلف از انجام تعهدات ناشی از قرارداد. در این راستا ماده ی ۱ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ اشعار می دارد: هر کسی بدون مجوز قانونی، عمداً یا در نتیجه ی بی احتیاطی به جان یا سلامت یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجاری یا به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده، لطمه ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می باشد. از نظر حقوقی مسئول به کسی می گویند که خطا کار است و باید مکافات گناهی را که مرتکب شده است ببیند.

جنبه ی دیگر مسئولیت، کیفری است که به موجب ماده ی ۲ قانون مجازات اسلامی هرفعل و ترک فعلی که در قانون بر آن مجازات تعیین شده جرم محسوب می شود، چون مجازات نوعی واکنش جامعه است در مقابل اشخاص که قواعد جامعه و نظم آن را رعایت نمی کنند. پس برای کسی که مجازات می شود مجازات، مسئولیت کیفری در قبال نقض مقررات اجتماعی است. در این مورد می توان به افشاء اسرار بیمار اشاره کرد که مطابق ماده ی ۶۴۸ قانون مجازات اسلامی اطباء و جراحان و ماماها و داروفروشان و کلیه ی کسانی که به مناسبت شغل یا حرفه ی خود محرم اسرار می شوند هرگاه در غیر از موارد قانونی، اسرار مردم را افشا کنند به سه ماه و یک روز تا یک سال حبس یا به یک میلیون و پانصد هزار ریال جزای نقدی محکوم می شوند.

تعریف مسئولیت مدنی

کتاب راهنمای قانون مسئولیت مدنی اثر ویلیام پروسر، در بخش معروف به "تعهدات" مسئولیت مدنی را به عنوان اصطلاح بکار رفته برای یک دسته گوناگون و کم و بیش غیر مرتبط از خطاهای مدنی غیر از نقض قرارداد تعریف کرده است که دادگاه برای آن دادخواهی در قالب دعوای خسارت را فراهم خواهد ساخت.

علاوه بر خسارات، در طیف محدودی از موارد، قانون مسئولیت مدنی رفع مزاحمت و خسارت بدون مراجعه به مراجع قانونی، برای مثال، استفاده از زور معقول و متناسب برای دفع

متجاوز را جایز می‌شمارد. علاوه بر آن، در مورد یک خطای مستمر، یا حتی جایی که صرفاً بیم تهدید آسیب و زیان وجود دارد، محاکم گاهی دستور جلوگیری از ادامه یا تهدید آسیب و زیان را صادر میکنند.

اهداف و مقاصد مسئولیت مدنی

قانون مسئولیت مدنی تعیین میکند که آیا ضرر و زبانی را که برای یک شخص اتفاق می‌افتد باید یا نباید بر عهده شخص دیگری گذاشت. برخی از عواقب و نتایج صدمه یا مرگ، از قبیل هزینه‌های پزشکی متحمل شده، را می‌توان بوسیله پرداخت خسارت جبران نمود. خسارت را همچنین ممکن است، به علت فقدان امکانات بهتر برای عواقب و نتایج غیر مالی از قبیل درد پرداخت نمود.

در مقاله "اهداف قانون مسئولیت مدنی" (۱۹۵۱)، گلانوئل ویلیامز چهار مبنای احتمالی را برای مسئولیت‌های مدنی مختلف در نظر گرفته است: تسکین و تسلی، عدالت، بازدارندگی و جبران خسارت. قانون در صدد است بر اهداف مختلف در ارتباط با مسئولیت مدنی ناشی از فعل زیانبار عمدی و اختلاف آن با اهداف مربوط به مسئولیت مدنی ناشی از فعل زیانبار غفلت یا مسئولیت مدنی حوادث (مسئولیت محض) تأکید کند. پس از انتشار مقاله او مکتب تحلیلگران اقتصادی حقوق رشد کرد چرا که بر تشویق و بازدارندگی تأکید داشتند.

مسئولیت کیفری: مسئولیت کیفری از شرایط اوصافی بحث می‌کند که امکان منطقی تحمیل مجازات را بر مرتکب جرم فراهم می‌آورد گرچه بی تردید تنها در فرض وقوع جرم سخن از تحمیل مجازات صحیح و منطقی است اما دیری است که صاحب نظران جزایی بر این باورند که مسئولیت کیفری در برابر جرم در گروهی وصف خاص و مرهون حالت ویژه‌ای است نزد مرتکب که در غیاب آن تحمیل کیفر بر او منطقی و عقلاً ناممکن می‌نماید عنایت به همین وصف خاص که از آن به (اهلیت جزایی) تعبیر می‌کند در مقام جوهر و بن مایه مسئولیت کیفری است سبب شده تا نهاد مسئولیت کیفری موجودیتی متمایز از دو نهاد در جرم و مجازات یافته و مبحثی جداگانه و دامنه دار را در بخش حقوق جزای عمومی خود اختصاص داده «جرم و مجازات» دو نهاد مهم جزایی اند که به دو شکل متفاوت با مرتکب جرم ارتباط

پیدا می کنند یکی از مرتکب «صادر» و دیگری به مرتکب «تحمیل» می گردد حقوق جزا به تعیین و تحویل شرایط و اوصافی در مرتکب می پردازد که در پرتو آنها از یک سو «صدور جرم» از مرتکب و از سوی دیگر «تحمیل مجازات» بر وی امکان پذیر می شود که اینکه شرایط لازم برای «صدور جرم» با شرایط ضروری برای «تحمیل مجازات» بر هم انطباق کامل ندارد.

مسئولیت کیفری و مدنی:

مسئولیت کیفری عبارت است از ارتکاب جرمی که در قانون تصریح شده است. در این نوع مسئولیت مرتکب، باید اراده و قصد مسئولیت داشته باشد. یعنی رابطه علیت بین عمل ارتكابی و جرم و خسارت وجود داشته باشد تا بتوان عمل را به او منتسب کرد. شخص مسئول، علاوه بر مجازات قانونی ملزم به جبران خسارت هم می باشد. مسئولیت مدنی عبارت است از تعهد و الزام شخص به جبران زیان وارده به دیگری چه زیان و اراده در اثر عمل خود شخص یا اشخاص وابسته به او یا ناشی و اموال تحت مالکیت یا تصرف او باشد. هرگاه شخص مسئول جبران خسارتی باشد می گوئیم مسئولیت مدنی دارد.

تفاوت مسئولیت مدنی و کیفری:

- ۱- در کیفری مجازات مجرم جهت جلوگیری از بی نظمی و دفاع از جامعه و اصلاح مجرم است و در مدنی جبران خسارت شخص است.
- ۲- در کیفری مجازات از قبیل دیات- قصاص- تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده است اما در مدنی فاعل ضرر، ملتزم به جبران خسارت است.
- ۳- در کیفری وجود سوء نیت یا قصد مجرمانه الزامی است در مدنی اثبات آن لازم است.
- ۴- منبع مسئولیت کیفری، قانون است اما در مدنی هرکسی برخلاف حق یا بر اثر بی مبالاتی خسارت بزند باید جبران کند.

مسئولیت انتظامی یا حرفه ای

مسئولیتی که اشخاصی براساس قراردادهای حرفه ای در انجمن ها و اتحادیه ها و سازمان های هم فکر و صنف خویش دارند.